

УДК 378.1:159.923.2:005.336.5

Варіна Ганна Борисівна

старший викладач кафедри практичної психології
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: anyaberdnik@rambler.ru
ORCID: 0000–0002–0087–4264

Харитоновна Олена Анатоліївна

здобувач вищої освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000–0002–0086–0292

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ НА ПРОЦЕС
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

В статті розглядаються основні детермінанти впливу академічної групи на особистість студента в контексті формування професійної стійкості майбутнього фахівця в умовах сучасної освітньої парадигми. Студентська група розглядається як складний соціальний організм, покликаний відіграти істотну роль у виконанні вищою школою своєї найважливішої соціальної функції — формування готовності студентів до майбутньої діяльності у сучасних мінливих умовах існування суспільства за допомогою оволодіння ними спектром нових соціальних ролей, освоєння досвіду життя в майбутньому професійному середовищі. В статті аналізуються особливості формування професійної стійкості у контексті розвитку сприятливих соціально-психологічних групових умов на прикладі впровадження тренінгу «Актуалізація професійної стійкості особистості майбутнього фахівця» в рамках навчальної дисципліни «Практикум з групової психокорекції». Наведено дослідження впливу групової роботи на мікроклімат академічної групи, процес професіоналізації та формування професійної стійкості майбутнього практичного психолога.

Ключові слова: професійна стійкість, професіоналізм, самопізнання, референтна група, мікросередовище, мікроклімат, особистість.

Постановка проблеми. Динамізм процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, створює таку соціокультурну та освітню ситуацію, вихід з якої безпосередньо пов'язаний з явищем високої якості та професіоналізму психолого-педагогічних кадрів. У цій ситуації змінюється уявлення про майбутнього фахівця, про сутність і зміст його професійно-особистісного становлення в умовах існуючої освітньої практики, що інтенсивно розгортається, пошуку та осягнення суб'єктом сенсу, цінностей, аксіологічних підстав своєї діяльності. Сучасна вища освіта є каталізатором самостійного переходу суб'єкта від стратегії самоспоглядання, до стратегії самоперетворення, перебудови структур суб'єктивного досвіду, що відповідає її завданням у рамках нової гуманістичної парадигми. Важливого значення набуває

внутрішній зміст особистості майбутнього практичного психолога як носія ціннісних орієнтацій. В умовах реалізації особистісної парадигми суспільство потребує сьогодні фахівця, який відрізняється цілісним гуманістичним світоглядом, високим професіоналізмом, професійною та особистісною культурою, який комплексно реалізує у професії свій творчий потенціал та свій спосіб життєдіяльності на основі інтеграції загальнолюдських і професійно значущих цінностей. Специфікою сучасного етапу соціалізації і професійного становлення студентів є їх включеність у широку сферу міжособистісної взаємодії за посередництвом мікросоціального середовища. Процес індивідуально-професійного становлення та формування на різних стадіях професіоналізації професійної стійкості студентів у значній мірі обумовлюється характером їхньої взаємодії з особистісно значущим мікросередовищем, яким є академічна студентська група. Саме тому необхідність дослідження впливу групових процесів на формування особистості та професійної стійкості, як пріоритетного компоненту професіоналізму майбутнього фахівця, набуває важливого значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з проблеми. З аналізу психологічної літератури (В. Е. Чудновський), основних положень концепції психологічної стійкості особистості (Є. П. Крупник) і експериментальних досліджень, присвячених даній проблемі (Є. П. Крупник, Н. А. Ларіна, Є. М. Лебедева, Р. А. Тагірова, Т. Б. Сизова), випливає, що якість психологічної та професійної стійкості характеризує зрілу особистість, що має високий рівень інтелектуальної й етичної культури, високорозвинені креативні здібності [7]. Це зумовлює рідкість, якщо не унікальність професійно стійкої особистості. Проблемам функціонування малих груп, опису їх основних ознак, у тому числі і групової діяльності, присвячені роботи Л. В. Петровського, Г. С. Антипіна, Р. Л. Кричевського Т. П. Галкіної, К. Левіна, Х. Ніксона, Дж. Гегена, Дж. Катценбаха, Д. Сміта та ін. Деякі питання, що стосуються впливу соціального середовища на формування особистості студента, відбито у наукових працях Н. П. Бондаренка, М. П. Іценка, А. Й. Капської, Л. Г. Коваль, В. А. Сапогова, І. Д. Беха, І. С. Булах та ін. Підвищення ефективності функціонування малих груп К. Д. Давидова, І. І. Андреева, А. М. Бернштайн та ін. справедливо пов'язують з поліпшенням соціально-психологічного клімату, підвищенням згуртованості групи, з підвищенням рівня референтності групи для її членів, тобто з психологічними і соціально-психологічними характеристиками малих груп та їх учасників. Виходячи з цих же характеристик малої групи, будуються і різні методики соціально-психологічної діагностики. Разом з тим, відчувається явна недостатність саме методів впливу на академічну групу з метою формування професійної стійкості, як інтегративної властивості особистості, в якій, на думку К. К. Платонова, проявляється інтенсивність, дієвість та стійкість професійної спрямованості. «Професійна стійкість характеризує таке злиття робочого зі своєю професією, коли професійна діяльність стає для людини «трудовою домінантою» [6, с. 40].

Специфіка студентської групи визначається її практично одновіковим складом, характером спільної діяльності. Процес формування своєрідного

загального фонду думок і почуттів, що має місце в спільній діяльності і виникає завдяки обміну одержуваною, перетворюваною і створюваною спільно інформацією, М. М. Обозов називає формуванням «сукупного суб'єкта» [5].

Студентська група в результаті взаємодії в спільній діяльності поступово формується як такий сукупний суб'єкт. Становлення починається з утворення спільності у поглядах, судженнях, оцінках з основних сторін життєдіяльності групи, проходить через усвідомлення членами групи своєї спільності з нею і завершується формуванням норм, цінностей, традицій і установок. Іншими словами, підвищується інтегрованість групи, рівень її розвитку, відбувається формування й розвиток групової свідомості. Як встановлено у багатьох дослідженнях, від рівня розвитку групи залежить сила і характер її впливу на своїх членів. Вважається, що вплив групи прямо пропорційний рівню її розвитку [1].

Професійна стійкість являє собою цілісну характеристику особистості, що забезпечує її готовність протистояти стресогенним впливам у важких ситуаціях. Згідно з Є. М. Ковальчуком, професійна стійкість означає відповідність мотивів і інтересів особистості реальному змісту її праці. На підставі цього можна говорити про психічну або психологічну активність особистості, що визначає її стійкість [3, с. 43]. Саме тому група, як мікросередовище, безпосередньо впливає не тільки на становлення особистісних структур, але й на весь процес професіоналізації.

Дослідження психологів показали, що ключовим фактором становлення ціннісно-орієнтаційної єдності групи й, відповідно, основою її соціалізуючого впливу на особистість кожного свого члена виступає спільна групова діяльність. Чим вона більш різноманітна, тим більше надається можливостей для успішної соціалізації особистості [4]. Процес формування професійної стійкості майбутніх фахівців у значній мірі обумовлюється характером їхньої взаємодії з особистісно значимим мікросередовищем, яким є академічна студентська група.

Студентська група «розглядається, з одного боку, як об'єкт виховного впливу більш широкого соціального оточення, а з іншого боку, як могутній засіб впливу на особистість і інтелект майбутнього фахівця, як мікросередовище його формування й розвитку» [2, с. 101–102].

Концепція модернізації освіти поставила завдання сформувати творчу, висококомпетентну та конкурентноспроможну особистість майбутнього фахівця, як самоорганізованого суб'єкта професійної діяльності. Тому саме дослідження процесів, що відбуваються у референтній студентській групі набуває вагомого значення на шляху професійного становлення, розвитку соціального досвіду.

Мета статті полягає у розробці методів та шляхів формування професійної стійкості майбутнього практичного психолога у контексті інтеграції особистості майбутнього фахівця з референтним студентським мікросоціумом.

Результати дослідження. Емпіричне дослідження проводилося серед студентів I–V курсів на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та Володимирського державного

університету, загальна вибірка склала 190 осіб. У результаті теоретичного аналізу нам вдалося виявити в структурі професійної стійкості майбутнього практичного психолога наступні компоненти: *мотиваційний, когнітивний, конотативний, рефлексивно-ціннісний і регулятивно-вольовий*.

З метою оптимізації процесу формування професійної стійкості у контексті розвитку сприятливих соціально-психологічних групових умов був впроваджений тренінг «Актуалізація професійної стійкості особистості майбутнього фахівця» в рамках навчальної дисципліни «Практикум з групової психокорекції». Робота у групі дозволяє досліджувати свій власний життєвий досвід, виявити невикористаний потенціал і спрямувати його на підвищення якості життя, оволодіти нові способи спілкування з іншими людьми, підвищити рівень оволодіння професійними навичками.

Після корекційної роботи відбулися зміни у сприйнятті студентами власного колективу й у структурних компонентах професійної стійкості особистості майбутнього фахівця. Для констатації значущості змін, які відбулися після корекційної роботи, ми використовували G-критерій.

За результатами методики «Оцінка мікроклімату студентської групи» (В. М. Зав'ялова) виявлено, що групова тренінгова робота сприяла підвищенню ступеня позитивного психологічного мікроклімату на 14,2 %, що безумовно підвищує прагнення студентів перебувати у даній референтній групі та сприяє активізації процесу професіоналізації.

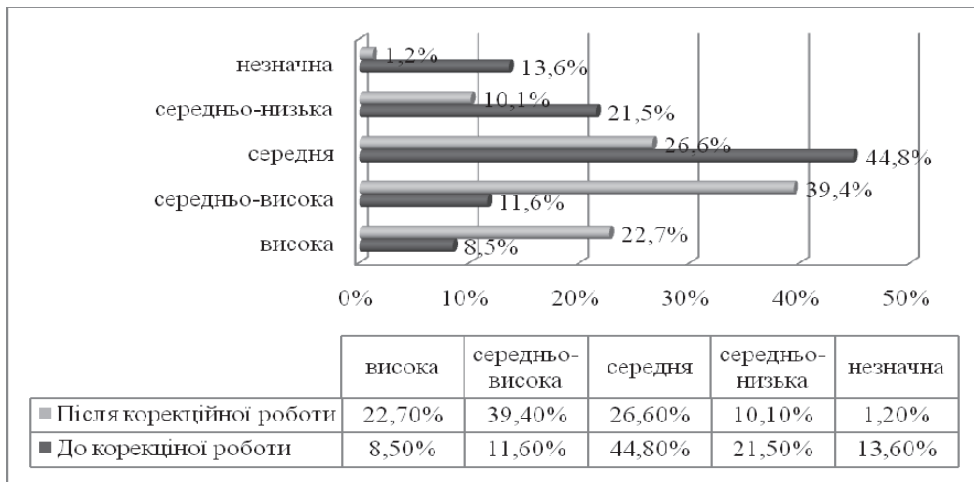

Рис. 1. Динаміка розвитку мікроклімату студентської групи до та після корекційної роботи

За результатами кореляційного аналізу виявлено: при $G_{кр} = \begin{cases} 45(\rho \leq 0,05) \\ 42(\rho \leq 0,01) \end{cases}$.

Типове зрушення — позитивне. Негативних зрушень 32. $G_{эмп} = G_{эмп} = 32$ — кількість нетипових зрушень, тобто $G_{эмп} < G_{кр}$, $n=118$. Відповідно H_0 — відкидається, а H_1 — приймається. На основі виявлення та узагальнен-

ня особливостей професійної стійкості особистості майбутніх практичних психологів за названими компонентами було умовно виділено такі групи студентів:

1. Студенти з високим рівнем професійної стійкості (середній чи високий рівень самооцінки, низький рівень особистісної тривожності, домінування інтернальних тенденцій локусу-контролю, відсутність суттєвих внутрішньоособистісних проблем, володіння стратегією саморозвитку, гуманістичний тип спрямованості особистості, високий рівень розвитку комунікативних навичок та емпатійних здібностей, готовність до творчої реалізації здібностей, домінування внутрішніх соціально значущих мотивів).

2. Студенти, які мають середній рівень розвитку професійної стійкості (наявність чітко виявлених двох критеріїв позитивної Я-концепції, одним із яких є відсутність суттєвих внутрішньоособистісних проблем, прагнення до оволодіння професією, домінування внутрішніх соціально значущих мотивів, середній рівень самооцінки, прагнення до саморозвитку, середній рівень емпатійних здібностей).

3. Студенти, які мають низький рівень професійної стійкості (неадекватна самооцінка, наявність високого рівня особистісної тривожності, домінування екстернальних тенденцій локусу-контролю, наявність суттєвих внутрішньоособистісних проблем, егоцентрична спрямованість особистості, домінування зовнішніх негативних мотивів діяльності, низький рівень емпатійних здібностей, відсутність системи саморозвитку або стадія зупиненого саморозвитку).

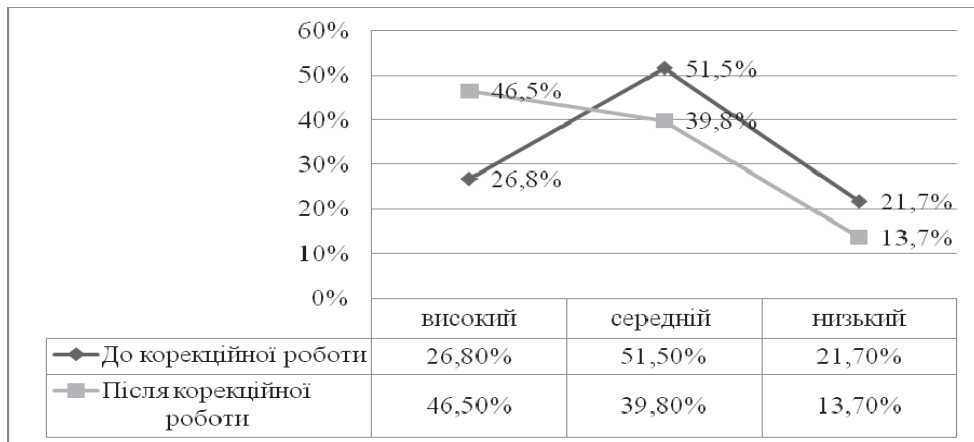

Рис. 2. Динаміка формування професійної стійкості майбутнього практичного психолога

При $n=118$ типове зрушення — позитивне. Негативних зрушень 37, $G_{кр} = \begin{cases} 50(\rho \leq 0,05) \\ 46(\rho \leq 0,01), \end{cases}$ $G_{емп}$ — кількість нетипових зрушень, тобто $G_{емп} = 37$, $G_{емп} < G_{кр}$. Відповідно H_0 — відкидається, а H_1 — приймається.

Після корекційної роботи відсотковий рівень кількості студентів з високим значенням професійної стійкості підвищився в 1,7 раза. Таким чином, позитивна роль групової тренінгової роботи має безумовно вагоме місце у процесі формування сприятливого психологічного мікроклімату та професійної стійкості майбутнього фахівця.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В процесі дослідження виявлено, що професійна стійкість — це сукупність мотиваційних, емоційних, когнітивних і вольових властивостей, які об'єднуються в більш або менш інтегровану систему. Резерв професійної стійкості пов'язаний з налаштованістю цього механізму. Він визначається індивідуальним професійним досвідом фахівця. Але важливо зрозуміти, наскільки значна роль свідомого суб'єкта, групи і соціального середовища в забезпеченні резерву професійної стійкості. Перспективи подальших досліджень в даній області — розробка та апробація рекомендацій, щодо оптимізації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх практичних психологів на рівні ефективного використання сучасних методів практичної психології в процесі формування професійної стійкості майбутніх фахівців.

Список використаних джерел і літератури

1. Андреева Г. М. Социальная психология. — М.: МГУ, 1997. — 416 с.
2. Березовий Н. А., Коломинский Я. Л. Проблемы и методы социально-психологического изучения студенческой группы // Студент и вузовский коллектив. — Каунас, 1973. — С. 101–105.
3. Ковальчук Э. М. Формирование профессиональной устойчивости учащихся средних профессионально-технических училищ: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. — К., 1988. — 152 с.
4. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах. — Минск, 2000. — 432 с.
5. Обозов Н. Н., Шёкин Г. В. Психология работы с людьми: Советы руководителю: учеб. пособие. — 6-е изд., стереотип. — К.: МАУП, 2004. — 228 с.: ил.
6. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования / Константин Константинович Платонов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Высш.шк., 1984. — 174 с.
7. Чудновский В. Э. К вопросу о психологической сущности устойчивости личности // Вопросы психологии. — 1978. — № 2. — С. 23–34.

REFERENCES

1. Andreeva G. M. (1997) *Social'naja psihologija [Social psychology]*. M., MGU [in Russian].
2. Berezovij N. A., Kolominskij Ja. L. (19743) *Problemy i metody social'no-psihologicheskogo izucheniya studencheskoj grupy [Problems and methods of socio-psychological study of student group] // Student i vuzovskij kolektiv (pp. 101–105)*. Kaunas [in Russian].
3. Koval'chuk Je.M. (1988) *Formirovanie professional'noj ustojchivosti uchashihhsja srednih professional'no-tehnicheskikh uchilishh [Formation of professional sustainability students in secondary vocational schools]. Candidate's thesis*. K. [in Russian].
4. Kolominskij Ja. L. (2000) *Psihologija vzaimootnoshenij v malyh gruppah [The psychology of relationships in small groups]*. Minsk [in Russian].
5. Obozov N. N., Shhjokin G. V. (2004) *Psychology of work with people: Tips for some Leader: Textbook*. (6d ed.). K.: MAUP.
6. Platonov K. K. (1984) *Concise Dictionary of psychological concepts* (6d ed.)]. M.: Vyssh.shk.

7. Chudnovskij V. Je. (1978) K voprosu o psihologicheskoj sushhnosti ustojchivosti lichnosti [The psychological essence of stability of personality] // *Voprosy psihologii*. (pp. 23–34). M. [in Russian]

Варина Анна Борисовна

старший преподаватель кафедры практической психологии
Мелитопольского государственного педагогического университета
имени Богдана Хмельницкого

Харитоновна Елена Анатольевна

студентка Мелитопольского государственного педагогического университета
имени Богдана Хмельницкого

**ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ГРУППЫ
НА ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
УСТОЙЧИВОСТИ БУДУЩЕГО ПРАКТИЧЕСКОГО ПСИХОЛОГА
В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
ПРОСТРАНСТВА**

Резюме

В статье рассматриваются основные детерминанты влияния академической группы на личность студента в контексте формирования профессиональной устойчивости будущего специалиста в условиях современной образовательной парадигмы. Студенческая группа рассматривается как сложный социальный организм, призванный сыграть существенную роль в выполнении высшей школой своей важнейшей социальной функции — формирования готовности студентов к будущей деятельности в современных меняющихся условиях существования общества посредством овладения ими спектром новых социальных ролей, освоения опыта жизни в будущей профессиональной среде. В статье анализируются особенности формирования профессиональной устойчивости в контексте развития благоприятных социально-психологических групповых условий на примере внедрения тренинга «Актуализация профессиональной устойчивости личности будущего специалиста» в рамках учебной дисциплины «Практикум по групповой психокоррекции». Приведено исследование влияния групповой динамики на микроклимат академической группы, процесс профессионализации и формирования профессиональной устойчивости будущего практического психолога.

Ключевые слова: профессиональная устойчивость, профессионализм, самопознание, референтная группа, микросреда, микроклимат, личность.

Varina Anna

Senior Lecturer, Department of Applied Psychology
Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytsky

Kharitonova Elena

Researcher higher education
Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytsky

**FEATURES OF INFLUENCE ACADEMIC GROUP
ON THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL STABILITY
PSYCHOLOGIST FUTURE IN THE CONTEXT OF MODERN
EDUCATIONAL SPACE**

Abstract

The concept of modernization of education set out to create a creative, competent and competitive future professional identity as a self-organizing entity profession. Because of this, future psychologist gets the freedom to make independent decisions, reliability and professional stability. Therefore, the study of the processes occurring in the student group becomes a reference value in the way of meaningful professional development, development of social experience. The study found that professional stability — a collection of motivational, emotional, cognitive and volitional characteristics, which are combined in a more or less integrated. Provision of professional stability associated with the disposition of this mechanism. It is defined by the individual professional experience specialist. But it is important to understand how significant the role of the conscious subject, group and social environment to ensure the provision of professional stability. Determined that the corrective work after the interest rate the number of students with high value professional stability increased 1,7 times. Based on the results of empirical research found that group training activities helped increase the degree of positive psychological microclimate 14,2 %. These figures indicate the increasing desire of students to be in the student's reference group and activation process of professionalization. Prospects for further research in this area favor the development and testing recommendations for optimizing the educational process of training future psychologists at the level of the effective use of modern methods of applied psychology in the formation of professional stability of future professionals.

Key words: professional stability, professionalism, self-knowledge, the reference group, the microenvironment, microclimate, personality.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2016